

บทที่ ๓

ความหมายและความเป็นมาของแม่ชีในพุทธศาสนา

คำว่า **ชี** นี้ได้มีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวถึงความหมายและความเป็นมาไว้ต่าง ๆ กัน
ดังเช่น

ปิ่น มุทุกันต์ (๒๕๑๐ : ๑๐-๑๒) ได้กล่าวถึงสมัยพุทธกาลนั้นได้มีผู้บำเพ็ญพรต
ในลักษณะต่าง ๆ แบ่งได้ ๓ พวกใหญ่ ๆ คือ

๑) **อาชีวกะ** ได้แก่พวกที่บำเพ็ญพรตทั้ง ๆ ที่ตนยังครองเหย้าเรือนอยู่ยังทำมาหากิน
อย่างขรราวาสทั่วไป "อาชีวกะ" แปลว่าผู้ยังประกอบอาชีพ แต่งกายได้ตามใจ เพียงแต่ลดความ
ฟุ้งเฟ้อและการบำเรอความสุขทางกามลง

๒) **ปริพาชก** คือ พวกที่บำเพ็ญพรตโดยการปล่อยเหย้าเรือนเพียงบางส่วน ใช้ชีวิต
ส่วนมากในการบำเพ็ญพรต "ปริพาชก" แปลว่าผู้ปลิกตัวคือ เพียงแต่ปลิกตัวไปแต่ยังไม่ขาดจาก
การครองเรือน ยังถือกรรมสิทธิ์ในบ้านเรือนอยู่ การแต่งกายนิยมใช้สีขาว ผู้ชายเรียกว่า
"ตาบส" ผู้หญิงเรียก "ตาปสินี" คำว่า ตาบส แปลว่า ผู้นุ่งผ้าขาวตรงตัว

๓) **บรรพชิต** คือพวกที่บำเพ็ญพรตโดยสละเหย้าเรือนอย่างเด็ดขาด พวกนี้เป็นนักบวช
เต็มตัว ได้แก่พวกฤาษี ภิกษุ ซึ่งเป็นที่มาของการครองเพศของภิกษุทุกวันนี้

ครั้นต่อมาสมัยพุทธกาล แนวปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนก็ยังคงอยู่ใน ๓ ลักษณะดังกล่าว
มาแล้ว คือพวกหนึ่งยังครองเรือน อีกพวกหนึ่งปลิกตัวออกจากเรือนแล้ว แต่ยังไม่ใช่นักบวชเต็ม
ตัวที่เรียกกันว่า "ชี" ซึ่งแปลว่าคนที่บวชเหมือนกัน โดยนัยนี้ชีในพุทธศาสนามีวิวัฒนาการมาจาก
ปริพาชกในสมัยก่อนพุทธกาล แต่สมัยพุทธกาลจริง ๆ คำว่าชีหรือปริพาชกไม่ปรากฏเด่นชัด เพราะ
อยู่กลางระหว่างขรราวาสกับบรรพชิตต่อมาเป็นผู้เตรียมบวชฝ่ายหญิงก็ได้แก่ผู้เตรียมบวช เป็นภิกษุณี
ชายก็เตรียมบวช เป็นภิกษุและยังใช้สีขาวอยู่ต่อมาเมื่อภิกษุณีวงศ์สูญไปสตรีผู้มีความศรัทธาจึงยุติอยู่
แต่ผู้เตรียมบวช แต่เอาสีลูโบสถซึ่งเป็นสีของขรราวาสรักษาที่เรียกกันว่า "ชี" ทุกวันนี้

จากรายงานการวิจัย เรื่องชินในประเทศไทยของแผนกวิจัย กรมการศาสนา (๒๕๐๔ - ๑๐ : ๒) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของชินในประเทศไทยว่า ได้มีผู้รู้บางท่านให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับคำนี้ไว้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระพุทธศาสนาไทยกับลังกาใกล้เคียงและสัมพันธ์กันมาก สตรีชาวลังกาที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อเวลาจะสมาทานศีลจะนุ่งห่มด้วยผ้าขาว คือ นุ่งผ้าจีบกรอมข้อเท้า สวมเสื้อทรงกระบอกสีขาว และมีผ้าสะไบเฉียงอีกหนึ่งผืนสีขาว เช่นกัน ชาวลังกาเรียกสตรีที่นุ่งห่มและสมาทานศีลแบบนี้ว่า "อุบซีวินี" เมื่อธรรมเนียมนี้เข้ามาในประเทศไทย ชาวไทยก็ได้แก้ไขและปรับปรุงเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มให้เหมาะสม คือจะใช้สีขาว ผ้า นุ่งเป็นโจงกระเบนบ้าง ผ้าถุงบ้าง โจนผมและโจนคิ้ว เพื่อให้ผิดแปลกไปจากชาวบ้านธรรมดา ส่วนคำชื่อว่า อุบซีวินีนี้นายามก คนไทยไม่ชอบพูดศัพท์ที่ยาว ๆ จึงได้ตัดเรียกสั้น ๆ เหลือเพียงคำว่า "ชี" เพียงคำเดียวเท่านั้น

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕ : ๒๖๔) ชี ยังหมายถึงนักบวช นอกศาสนา เช่นชีเปลือย หมายถึงนักบวชประเภทหนึ่งถือเพศเปลือยกาย ซึ่ง ชี คำนี้ ศัตรสูมาลย์ กบิลสิงห์ (๒๕๑๓ : ๑-๒) ว่าจะเลือนมาจาก อาชีวิกะ ซึ่งเป็นลัทธินอกศาสนา พุทธและศาสนาพราหมณ์แต่เกิดร่วมสมัยกัน มีการปฏิบัติเหมือนพวก เซนหรือนิครนถ์ คือถือเพศเปลือยกาย ต่อมาลัทธินี้เลื่อมลงบรรดาสาวกก็พากันไปรวมตัวกับพวกนิครนถ์ซึ่งแบ่งเป็น ๒ นิกาย คือ นิกายวิษัมพร เป็นพวกนุ่งลมห่มผ้าหรือที่เรียกว่าชีเปลือย และนิกายเศวตัมพร เป็นพวกนุ่งขาวห่มขาว น่าจะเป็นพวกชีปะขาว แต่ต่อมาปะขาว ซึ่งหมายถึงฆราวาสผู้นุ่งขาว รักษาศีลในพุทธศาสนา ได้เลือนไปใช้กับ ชีปะขาว ดังนั้นคำว่าชีจึงเริ่มเข้ามาปะปนหมายถึงผู้บวชในพุทธศาสนาด้วย และยิ่งกว่านั้นนักบวชฝ่ายนิครนถ์ก็มีทั้งชายและหญิง ผู้หญิงก็นุ่งขาวห่มขาวเช่นกัน ต่อมาเมื่อหญิงไทยต้องการจะบวชแต่มีอาจบวชเป็นภิกษุณีได้ จึงถือการบวชนุ่งขาวห่มขาวตามแบบอย่างพวกนิครนถ์ ชีในสมัยหลังจึงหมายถึง แม่ชี ซึ่งเป็นการใช้โดยการเข้าใจผิด นอกจากนี้แล้วคำว่า "สมณะชีพราหมณ์" ชีในที่นี้ก็น่าจะหมายถึง อาชีวิกะ เพราะในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ศาสนาสมัยนั้นแบ่งออกเป็น ๕ พวก คือ พุทธ พราหมณ์ อาชีวิกะ นิครนถ์ และลัทธิอื่น ๆ มาในสมัยหลังๆ ก็ยังคงใช้คำ สมณะชีพราหมณ์อยู่แม้จะไม่มีพวกอาชีวิกะแล้ว ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การใช้คำ แม่ชี นี้พอจะมีเหตุผลเชื่อได้ว่าเลือนมาจาก อาชีวิกะ

พระครูนิเทศธรรมาราม (๒๕๒๕ : ๓๖-๓๘) ได้ศึกษาค้นคว้าถึงความหมายของคำว่า ชี ซึ่งก็มีความหมายต่าง ๆ กันตามหลักฐานที่ปรากฏดังต่อไปนี้

คำว่า ซี หมายถึงภิกษุสามเณร มีอยู่ในศิลาจารึกเรื่องกำหนดระยะเวลาอันตรธานของพระมหาธรรมราชาที่ ๑(พระยาสิทธิ) ตอนหนึ่งว่า "แต่นั้น เมื่อน้ำได้พันปีโสด (เมื่อ พ.ศ. ๑๐๐๐) อันว่าฝูงซีจะทรงจิวรหามีได้เลย เท่ายังมีผ้าเหลืองน้อย เหน็บไบหู และรู้จักศาสนาพระเป็นเจ้าตาย"

ในหนังสือบันทึบทศนุกรของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ตอนหนึ่งว่า "พระยานาคันโทปณนทโกธพระ ออกกว่าจว่า อันว่าพวกซีสมณอันโกนศรีชะเหล่านี้ไซร์ ย่อมเข้าไปสู่เทวาอยู่ดาวดึงสสถาน ก็มาเหนือพิมานแห่งเรา .....

ในหนังสือสมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนหนึ่งว่า "เพลงฉันทราพรณพากย์แจจแจผจงจัดอรรคแถลง สุขุมคามภีรพจน์ สรวมชิพกรมุชิตชิโนรสสืบสุด ชัดตียวงศ์ทรงนาม สถิตยัพระเชตุพนาราม เล็งเลิศในสยาม พิกพโยธยาศรี เป็นเชษฐชินบุตรชมซี ผลฉันทว่าที สมุทรโฆษค่างนาม"

คำว่า ซี หมายถึง ฤๅษี มีในหนังสือรามเกียรติ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เทพกริถตอนหนึ่ง กุมภกรณบอกปัญหาให้องค์คว่าที่ไหนเจ้าเองจะล่องแต่ตามภูแล้วจะบอกให้ "อันพระเจ้าลงกากรงไกรนั้นได้แก่ข้างงารี มารยาอาธรรมเป็นพันนัก ไปรอบสักพาเมียรเขาหนี ฝ่ายองค์รามสามมี คือซีโศคชั่วสามานย์ เมียรักของตัวผู้เดียว ทิ้งไว้เปล่าเปลี่ยวในไพรสณฑ์ .....

ในหนังสืออิเหนา ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนึ่งอิเหนากับพวกเข้าไปขอวชกับฤๅษีว่า "เมื่อนั้น บินหนีเพราะเพริศเจิดฉฉฉฉ ฉิมพลาต่างดูตากันต่างถวายนวันทีแล้วออกมา จึงนุ่งผ้าคากรองครอง เปลือกไม้ ตามวิสัยฤๅษีซีป่า .....

ในหนังสือพระอภัยมณี ของสุนทรภู่ ตอนหนึ่ง สุตสาครว่าพรณถึงพ่อว่า "หน่อนรินทร์ ยินคตีพระซีเล่า กำศรดโสรกเศร่า....."

คำว่าซี หมายถึง พรหมณ์ ในหนังสือมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาพน ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ตอนหนึ่งอัญจุตฤๅษีอุชุกว่า "เหม่ ๆ มิ่งนี้ห้อยถ้อยทรลักษณ..... เออก็ท้าวเธอออกมาทรงสร้างพรตบำเพ็ญผล เพิ่มผนวชในพนัสตงคอน มีแต่จุกกรกสายสมรกับมิ่งม เษี เป็นสามสิ่งค้ด้วยกัน เท่านี้ได้เห็นหน้ากัน เมื่อยามไร หรือว่าทรพยัลนสิ่งใดติดพระองค์มา มิ่งข้างไม่คิดอนิจจาตีแก่ใจอย่างไรหนอนะซี" ในกัณฑ์กุมารของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ตอนหนึ่งพระชาลี

ออกไปรับชุกกว่า "ครั้นถึงจึงถามว่าท่านดาท่านลุงคงได้อะไรหนักส่งมา เกิดหลานรักจะรับเอาไป ให้ ชุกเฉลยวใจจูปากอยู่เฉาะ ๆ ว่ากุมารนี้ช่างจ้อเหลาะ..... ตาชก็ตีดนิ้วมือตะกบ ตะกบ....." ในกัณฑ์มหाराชของพระยาธรรมปรีชา (บุญ) ตอนหนึ่งท้าวสัญญาชัยสอบปากคำ ชุกกว่า "ฮ้าตาชมีงมาพาทิมุสาเสแสร้ง ....."

คำว่าช หมายถึง นักบวชแก่ผ้า ในหนังสือพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ตอนหนึ่งสุดสาครไป พบนักบวชแก่ผ้าว่า "สำคัญว่าคาบสปรากฎเกล้า จะแฉะหาให้สบายพอหายเหนื่อย จึงซบม้าหน้า ฎฎเห็นชเปเลื่อย ยงหลับ เรื่อยรูปร่างโครงคร่างครัน"

คำว่าช หมายถึง นักบวชหญิง ในหนังสือนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ตอนหนึ่งว่า "ถึงวัดบางนางชมีแต่สงฆ์ ไม่เห็นองค์นางช้อยู่ที่ไหน หรือหลวงชมีบ้าง เป็นอย่างไร คิดจะใคร่ แฉะหาปรีกษาช" และในหนังสือเบญจศีลเบญจธรรมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตอนหนึ่งว่า "ผู้หญิงผู้อยู่ใต้พระราชบัญญัติอันห้ามการสังวาสกับชาย เช่นภิกษุณี ในกาลก่อนหรือชในกาลนี้จำพวกหนึ่ง หญิงจำพวกนี้ได้ชื่อว่าอยู่ในพิทักษ์ของธรรมเนียม"

ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ช เป็นคำที่ใช้ในความหมายต่าง ๆ กันได้มากมาย แต่ในปัจจุบันแล้วคำนี้จะเข้าใจกันทั่วไปว่า หมายถึง นักบวชหญิง หรือที่เรียกกันว่า แม่ช

ความเป็นมาของคำว่า ช ที่หมายถึงแม่ชนี้ พระครูนิเทศธรรมาราม (๒๔๒๔ : ๒๓-๓๕) ได้กล่าวถึงความเป็นมาในเรื่องชที่หมายถึงแม่ชนี้ได้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ พระพุทธองค์ทรงตรัสเรียกชื่อว่า อุบาสิกา นับว่าเป็นสาวิกาจำพวกหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) เรื่องนี้ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งพระองค์ตรัสแต่สามเณรจนทะเมื่อบำเพ็ญพุทธกิจสำเร็จแล้วว่า

"จนทะ ! ก็แลในบัดนี้ อุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์หนุ่มสาว ห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เป็นอุบาสิกาของเราก็มีอยู่"

จนทะ ! ก็แลในบัดนี้ อุบาสิกาผู้เป็นคฤหัสถ์หนุ่มสาว ห่มขาว บริโศคกาม ผู้เป็นสาวิกาของเราก็มีอยู่"

โดยเฉพาะพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ชเกิดขึ้นแล้วในสมัย เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ แต่มีความแตกต่างกับชสมัยนี้อยู่บ้าง คือ ชสมัยโน้นมี ๒ อย่าง คือ

ชที่ประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง ชที่ไม่บริโศคกาม ได้แก่ชที่นับถือศีล ๘ เพราะศีล ๘

ข้อ ๓ ห้ามการเสพเมถุน คือห้ามการมีสามีภรรยา

ซีที่บริโภคมกาม หมายถึง ซีที่ถือศีล ๕ เพราะศีล ๕ ไม่ห้ามการเสพเมถุน เพียงแต่ห้ามการล่วงละเมิดในสามีภรรยาผู้อื่นเท่านั้น

นอกจากนี้แล้วชิลมัยโน้นคงนุ่งขาวห่มขาวทีเดียว วิธีนุ่งห่มไม่ได้บัญญัติไว้ แต่ชิลมัยนี้ การนุ่งห่มมีระเบียบกันอยู่บ้าง ส่วนการโกนผมคงจะเกิดในสมัยหลังเป็นแน่ หลังจากพระพุทธเจ้า นิพพานและหลังจากภิกษุณีหมดไปแล้วด้วย คงจะเป็นด้วยเหตุว่าซีที่มีความแก่กล้าอยากจะบวชเป็น ภิกษุณีก็บวชไม่ได้ (เพราะการบวชภิกษุณีต้องบวชด้วยทั้งฝ่ายภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) จึงหาทาง ออกโดยโกนผมของซีเดิมเสียให้เหมือนภิกษุณีมาเป็นชิลมัยใหม่ เลิกการถือศีล ๕ มาถือศีล ๘ เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นการที่มีผู้ทำกรวิจัยบางท่านได้กล่าวว่าสตรีไม่อาจบวชเป็นภิกษุณีได้เพราะ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ (ลินี กมลนาวัน ๒๕๑๓ : ๕) ก็เป็นการเข้าใจผิด แท้ที่จริง พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีสงฆ์ได้ แต่มูลเหตุที่ทำให้ภิกษุณีขาดตอนหมดสิ้นไป ส่วนใหญ่มาจากพุทธบัญญัติ หมายถึงข้อบังคับต่าง ๆ ของภิกษุณีเข้มงวดกวดขันมาก (ปิ่น - มุทุกันต์ ๒๕๑๓ : ๒๗๕) แม้ดูเหมือนว่าข้อห้ามทางศาสนาไม่ให้สิทธิแก่สตรีบวชเป็นภิกษุณีได้เว้น แต่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งมีถึง ๓๑๑ ข้อ ในขณะที่ภิกษุสงฆ์มีเพียง ๒๒๗ ข้อ ทั้งนี้ก็เพื่อ ป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาเพราะสตรีเป็นเหตุ และอีกประการหนึ่งก็ เพื่อเป็นการคัดเลือกลสตรีที่มีความเสื่อมใสอดทนอย่างแท้จริงจึงจะสามารถบวชได้ มิฉะนั้นแล้วแทน ที่จะได้สตรีเป็นกำลังของพุทธศาสนากลับจะกลายเป็นจุดเสื่อม สั่นคลอนต่อเสถียรภาพตลอดจน ฐานะของพระพุทธศาสนาได้ (เสมอ บุญมา ๒๕๒๓ : ๔) ฉะนั้นพุทธศาสนามีได้ก็คิดกันให้สตรีมี สถานภาพต่ำกว่าผู้ชาย ตามหลักพุทธศาสนาทั่วไปแล้วยกย่องสถานภาพสตรีเท่าเทียมผู้ชาย (บุญเดิม ไพเราะ ๒๕๑๔ : ๕๕) ดังเห็นได้จากสถานภาพของสตรีชาวอินเดียในสมัยก่อนพุทธ กาล และสมัยพุทธกาล ศาสนาพุทธมีส่วนช่วยทำให้สตรีมีสถานภาพสูงขึ้นจากเดิมมาก ซึ่งแต่เดิม สตรีมีฐานะด้อยกว่าชาย แต่พุทธศาสนาถือว่าสตรีก็มีความสามารถเท่าเทียมชายและเปิดโอกาส ให้สตรีได้แสดงความสามารถของตนซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีมาก่อน ชายหญิงเกิดมาเท่าเทียมกัน และ ให้การยกย่องสตรีที่มีความสามารถดังตัวอย่าง เช่น ยอดภิกษุณีในด้านต่าง ๆ เป็นต้น (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ๒๕๒๔ : ๑๔-๒๐)

สำหรับเรื่องราวความเป็นมาของแม่ชีในประเทศไทยเรา ไม่มีหลักฐานใด ๆ บันทึก ไว้ในประวัติศาสตร์ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมามีมาพร้อมกับศาสนาฝ่ายเถรวาทแพร่เข้ามาสู่เมืองไทย

จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กษัตริย์ในสมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นถึงว่าคนในเมืองสุโขทัยมักทรงศีล เมื่อเข้าพรรษาทุกคนแต่ก็ไม่พบคำว่า ซี ที่กล่าวไว้ก็มีแต่เพียงว่า.....

..... คนในเมืองสุโขทัย มักทาน มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่เจ้าทวยป่าทวยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผูกทวยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อเข้าพรรษาทุกคน (ประคอง ลิงหนาทนิตริภักษ์ ๒๔๑๖ : ๔)

ตามที่มีผู้บอกเล่าสืบต่อ ๆ กันมาว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา (รัชกาลใดไม่ปรากฏ) เมื่อ กษัตริย์ผู้ปกครองประเทศทรงเป็นผู้ฝึกฝนในสตรี ทรงมีมเหสีและพระเทวีหลายพระองค์ เมื่อ กษัตริย์ไม่ทรงโปรดและทรงฝึกฝนแต่พระเทวีอื่น พระมเหสีมีความน้อยพระทัยจึงมีความเศร้าโศก ระทมทุกข์มาก จึงหันเข้าหาธรรม โปรดการโปรดทรงศีลอุโบสถสวดมนต์และภาวนา และถึงกับ ประทับแรมที่วัด ในอุโบสถบ้าง และบางกาลก็พักแรมอยู่นาน ๆ เมื่อ กษัตริย์ทรงทราบจึงโปรดให้ ข้าราชการผู้ใหญ่ไปเชิญเสด็จกลับวัง ครั้นอยู่ในพระราชวังนาน ๆ ทรงเกิดความระทมทุกข์ก็เสด็จ ไปโปรดอีกเรียนไปเรียนมาอยู่เช่นนี้บ่อย ๆ ต่อมาทรงเจื้อน่ายต่อการมีชีวิตอยู่อย่างนั้น พระองค์ เลยทรงฉลองพระองค์ขาวทั้งชุดและทรงปลงพระ เกศาแล้วทรงศีล ๘ เป็นนิตย ประทับอยู่ในวัด ตลอดไป เป็นการตัดพระองค์เองออกจากราชสำนักโดยเด็ดขาด แต่จากนั้นพระราชาก็มิได้ทรงรับ สั่งให้ใครไปเชิญเสด็จกลับอีกเลย เรื่องนี้เอง เป็นเหตุให้หญิงรุ่นหลังต่อมาได้ถือกัน เป็นแบบอย่าง (พระธรรมสารินี ๒๔๒๕ : ๓๔-๓๕) ในสมัยอยุธยานี้ก็มิได้บันทึกเกี่ยวกับแม่ชีของชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาในไทยและได้บันทึกสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็น เช่น บันทึกของลาลูแบร์ อัครราชทูตของฝรั่งเศส ที่เข้ามาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวถึงแม่ชีไทยไว้ว่า .....

..... แม้ว่าในสยามจะมีนางชี คือสตรีที่ปฏิบัติพระวินัยสิกขาบทของพระภิกษุเป็นส่วนใหญ่ พวกนางไม่มีสำนักของตนเอง ต้องอาศัยอยู่ในวัดของพระภิกษุนั้น ชาวสยามนั้น เชื่อว่าอายุชยวัยล่วง ชราแล้วของสตรีเหล่านี้ (ด้วยไม่ปรากฏว่ามีนางชีสาว ๆ เลย) นั้นแลก็เป็น เครื่องประกันอัน เพียงพอของการสำรวมอินทรีย์บริสุทธิ์ ความจริงก็มีได้มีนางชีอยู่ทุกวัดไป แต่ในวัดที่มีนางชีนั้นกฎ กติกาของพวกนางก็ตั้งอยู่ตามความยาวด้านหนึ่งของแนวรั้วไม้ไผ่ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้น โดยมีได้ มีเครื่องกันแยกออกจากหมู่กุฏิของพระภิกษุแต่ประการใด (ลาลูแบร์ ๒๔๑๐ : ๕๐๗)

นอกจากนี้แล้วลาลูแบร์ (๒๔๑๐ : ๕๒๔) ยังได้บันทึกถึงสถานภาพของแม่ชีในสมัยนั้น ไว้อีกดังนี้...นักบวชที่เป็นสตรีนั้น เรียกว่า นางชี (Nang Tchii) นางนุ่งขาวห่มขาวเหมือน ตาปะขาว และไม่มีใครนับถือว่าเป็นสมณะเต็มตัวนัก อธิการเจ้าวัดธรรมดา ๆ ก็บวชนางชีได้

เหมือน ๆ กับเงร และมาตรว่าพวกนางชีจะร่วม เมถุนกรรมกับพวกบุรุษมิได้ก็ตาม แม้กระนั้นพวกนางชีไม่ต้องโทษเผาเสียเช่น ที่ทำแก่พระภิกษุในกรณีที่จับได้ว่าประกอบ เมถุนกรรมกับสตรี เป็นต้นแต่ส่งผู้กระทำผิดไปให้ปีตามารดาลงโทษเสียเสียดี ด้วยว่าพระภิกษุกับนางชีนั้นจะเขียนดีใครมิได้เลย

หมอแอนเยนเบิร์ก แคมป์เฟอร์ เป็นชาวเยอรมันมีอาชีพเป็นหมอประจำคณะทูตวิสันดาเดินทางจากปัตตาเวียในเกาะชวาไปญี่ปุ่น ได้แวะเมืองไทยเพื่อถวายราชสาส์นคงเป็นระยะต้นของรัชกาลพระเพทราชา ได้เขียนเล่าถึงแม่ชีไทยไว้ในจดหมายเหตุของเขาว่า

.....การห่มผ้าของนางชีในเมืองไทย ใช้ห่มผ้าสีขาวไม่ใช่สีเหลืองอย่างพระภิกษุสงฆ์ บรรดาชีหรือนางชีเป็นผู้บำเพ็ญศีล ภาวนาและปฏิบัติกิจในวัด (ประคอง สิงหนาทนิติรักษ์ ๒๔๑๖ : ๒-๓)

และนอกจากนี้โคลาส แชรแวง ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยถึง ๔ ปีได้เขียนถึงแม่ชีไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ซึ่งจะแสดงให้เห็นสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสมัยนั้นได้อย่างเด่นชัด

.....ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีหลักฐานเกี่ยวกับแม่ชี จากประวัติการสร้างวัดคอน ยานนาวา ซึ่งเป็นวัดที่มั่งจันจำพระยาทวาย เป็นผู้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่หนึ่ง มั่งจันจำผู้นี้เดิมเป็นขุนนางแห่งเมืองพุกาม ต่อมาไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจพม่าแต่หันมาสวามิภักดิ์ต่อไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นความดีของมั่งจันจำที่ได้ยกเมืองทวายและชักชวนเจ้าเมืองมะริด และเมืองตะนาวศรีให้มาสวามิภักดิ์ต่อไทยประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งมั่งจันจำผู้นี้ได้ให้ความอุปถัมภ์ค้ำชูต่อพระหลานเธอสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนรามอินทราธิดาของเจ้ารามณรงค์พระเชษฐาซึ่งพลัดพรากไปเมื่อคราวอยุธยาพ่ายตกเป็นของพม่าจึงได้หนีไปบวชเป็นช้อยู่ที่เมืองทวาย (พระราชวิสุทธิโสภณ ๒๔๒๓ : ๑-๓) จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นถึงราชนิฎลที่ทำการบวชชีในบวรพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี และในสมัยรัชกาลที่หนึ่งนี้ก็ได้มีการรวบรวมวินัยของสงฆ์ ซึ่งกระจัดกระจายให้เป็นหมวดหมู่ มีการออกระเบียบปฏิบัติระหว่างฆราวาสกับพระสงฆ์ ฝ่ายแม่ชีก็มีการออกกฎระเบียบห้ามแม่ชีอาศัยอยู่ภายในวัดหรือใกล้วัด จากเอกสารนี้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพอันค่อนข้างต่ำของแม่ชีในสายตาของผู้ปกครองประเทศ ที่ตัดขาดแม่ชีจากวัด และในเวลาต่อมาแม้ว่าแม่ชีจะได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับวัดอีกแต่ก็ยังมีลักษณะของการไม่ยอมรับหลงเหลืออยู่

(Narida M. Cook 1981 : 41)

สถานภาพและบทบาทของแม่ชีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากบันทึกของนิโคลาส แพรมวล ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาเมืองไทยสมัยอยุธยา ได้เขียนเล่าเรื่องเกี่ยวกับแม่ชีไว้ว่า

..... สตรีชาวสยามรักเสรีภาพมากเกินไปกว่าที่จะยอมมอบตนอยู่ในสำนัก เหมือนอย่างนางชีของเรา นางจะไปบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ก็ต่อ เมืองล่อง เข้าถึงวัยชราที่เพือหน่ายในโลกีย์วิสัยแล้วเท่านั้น และน้อยรายนักที่จะอำลาจากสำนักนั้นออกมา ประการหนึ่งโดยที่พวกนางต้องติดต่อกับพระสงฆ์องค์เจ้าอยู่เสมอ จึงได้มีกำหนดกฎเกณฑ์ให้สตรีบวชเป็นชีได้ต่อเมื่ออายุล่วงเข้า ๔๐ ปีแล้วเท่านั้น เพื่อป้องกันครหา นางต้องโกนหัวโกนคิ้วเหมือนอย่างภิกษุและนุ่งขาวห่มขาว สีขานั้นถือกันว่าเป็นสีที่สุภาพสำหรับชนชาวสยาม ใช้ในโอกาสไว้ทุกข์และคราวมีพิธีการที่สำคัญ ๆ พวกนางมิได้อยู่เป็นคณะในอาราม นางจากครอบครัวมารวมกันอยู่หมู่ละ ๓-๔ คน ในที่ไกล ๆ วัตนางมิได้ปฏิบัติตน และถือกำหนดกฎวินัยเอาตามอย่างภิกษุเท่านั้น ประพฤติปฏิบัติตนตามวินัยสงฆ์ทุกอย่าง ทั้งสวดมนต์ทุกวัน และเจริญภาวนาเป็นเวลานาน ๆ อยู่ในโบสถ์ งานส่วนใหญ่ของนางคือปรนนิบัติพระสงฆ์ มีการจัดเครื่องจันทนถวายและช่วยเหลือในกิจการด้านต่าง ๆ ด้วยการรวยทานอยู่เนืองนิจ นางไปเยี่ยมคนยากจนและคนเจ็บไข้ได้ป่วยและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นในด้านทานมัยอย่างเคร่งครัด ด้วยประการฉะนี้นางจึงได้รับสิทธิ์ต่าง ๆ ทุกอย่างเท่ากับพระสงฆ์ และได้รับความนับถือโดยเท่าเทียมกัน ทุกคนต้องไหว้นางและพวกนางจะไหว้ก็แต่พระภิกษุในวัดวาอารามเท่านั้น เขาเรียกสตรีเหล่านี้ว่า นางชีคือนักบวชหญิง พวกนางมีตำแหน่งแห่งที่ต่างหากในโบสถ์และศาสนาพิธีต่าง ๆ มีผู้นิมนต์นางชีไปในงานศพพวกขุนนาง ซึ่งพวกนางก็ไปกันโดยระเบียบเป็นขบวน และในการไปในงานเช่นนี้ พวกนางจะได้รับของถวายเป็นจตุปัจจัยอย่างอุดมสมบูรณ์ทีเดียว (จิตรภา ๒๕๒๔ : ๒๔-๓๐)

จากบันทึกดังกล่าวนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของแม่ชีในสมัยอยุธยาได้ชัดเจนว่า ประชาชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เทียบเท่ากับพระภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้แล้วแม่ชีในสมัยนั้นก็ยังมีบทบาททั้งในทางสังคมและศาสนา มาก แม้ว่าจะอยู่ในวัยชรา แต่ที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือบทบาทหน้าที่ในการปรนนิบัติพระสงฆ์ ถึงแม้ว่าจากการวิเคราะห์ของจิตรภา (ที่อ้างแล้ว) ว่ามีบางส่วนอาจจะคลาดเคลื่อนความเป็นจริงไปบ้าง เป็นเพราะความเข้าใจผิดของชาวต่างประเทศในเรื่องของความแตกต่างระหว่างภิกษุณีกับแม่ชี แม้กระนั้นก็ตามจากบันทึกนี้แสดงให้เห็นภาพของ

สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสมัยอยุธยาว่ามีสภาพดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลที่นับถือและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจะประกอบไปด้วย พุทธบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งปัจจุบันพุทธศาสนิกายเถรวาทซึ่งเช่นในประเทศไทยจะเหลือเพียงสามพวก คือ ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา แต่มีบางท่านเข้าใจว่าพุทธบริษัทสี่ในประเทศไทยปัจจุบันประกอบไปด้วย ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา (แน่น้อย ปัญญาพรรค ๒๕๒๓ : ๑๖) เป็นการเข้าใจผิด สำหรับภิกษุ ภิกษุณี นั้นคือนักบวชผู้สืบทอดศาสนา ส่วนอุบาสก อุบาสิกา คือ ชายหญิงทั่วไปที่ปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาโดยไม่ต้องถือบวช แม่ชีจึงว่าเป็นอุบาสิกา ซึ่งโดยความหมายที่แท้จริงแล้วแปลว่า "ผู้รั้งใกล้พระรัตนตรัย" คือ ขรวาาสหญิงที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ไม่จำเป็นต้องบวช (นิตรลุมาลัย กบิลสิงห์ ๒๕๒๓ : ๑) ดังนั้นสถานภาพในทางศาสนาของแม่ชีจึงมิใช่คือนักบวช เป็นแต่เพียงอุบาสิกาที่ถือศีล ๘ อาศัยอยู่ตามวัดหรือสำนักต่าง ๆ เท่านั้น ซึ่งขัดกับการตีความในกฎหมายเลือกตั้งที่อ้างพจนานุกรมว่าแม่ชีเป็นนักบวชจึงออกเสียงเลือกตั้งมิได้ แต่องค์กรที่เกี่ยวข้องทางศาสนาเช่น กรมศาสนา มหาเถรสมาคมก็ไม่ยอมรับสถานภาพการเป็นนักบวชของแม่ชี (แน่น้อย ปัญญาพรรค ๒๕๒๓ : ๑๖-๑๗)

ในปัจจุบันแม่ชีในประเทศไทยได้แตกแยกออกเป็นหลายคณะ ตามที่ประคอง สิงหนาท-นิติรักษ์ (๒๕๑๖ : ๔-๕) ได้แบ่งไว้ คือ

- ๑) พวกที่นุ่งห่มผ้าสีกรัก โกงนผม โกงนคิ้ว สมาทานศีล ๑๐ ซึ่งเป็นศีล ของสามเณร พวกนี้เอาแบบอย่างมาจากแม่ชีพม่า เรียกว่า "สีลจารณี"
  - ๒) พวกที่นุ่งห่มสีเหลือง โกงนผม โกงนคิ้ว สมาทานศีล ๘ ก็มี ศีล ๑๐ ก็มี เรียกตนว่า "สงฆณี"
  - ๓) พวกที่นุ่งขาวห่มขาว ไม่นุ่งผม ไม่นุ่งคิ้ว สมาทานศีล ๘ เรียกว่า "ชพรามณั"
- ตามอย่างพราหมณ์ผู้นิยมนุ่งขาวห่มขาว ผู้บวชแบบนี้มักเป็นผู้ที่บวชชั่วคราว
- ๔) พวกที่นุ่งขาวห่มขาว โกงนผม โกงนคิ้ว สมาทานศีล ๘ เป็นนิจศีล

แม่ชีประเภทที่ ๑, ๒ และ ๓ ปัจจุบันมีจำนวนน้อย ฉะนั้นในการศึกษาวิจัยนี้จะขอลกล่าวแต่เพียงความเป็นมาและบทบาทของแต่ละประเภทสั้น ๆ เพื่อความเข้าใจเท่านั้น เพราะจุดประสงค์ของการศึกษานี้จะมุ่งไปที่แม่ชีประเภทที่ ๔ เป็นหลัก

แม่ชีประเภทที่ ๑ นุ่งห่มสิกกรก โคนผมโกนคิ้ว สมานทานศีล ๑๐ เช่นเดียวกับสาม เณร ผู้ริเริ่มการบวชในรูปนี้คือ พระธรรมทัตนาธร เจ้าอาวาสรูปหนึ่งของวัดชนะสงคราม ได้ริเริ่มให้มีการบวชแบบนี้ก็เพื่อจะสร้างกลุ่มของหญิงที่ตั้งใจปฏิบัติธรรม รักษาศีล ๑๐ เป็นปกติไม่มีการศึกษาทางโลก ไม่มีการประกอบอาชีพ การดูหมอ ใบ้ทวย แต่จะเน้นในด้านศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะ เป็นลักษณะที่เลียนแบบมาจากสตรีพม่าที่เรียกว่า "สลาวตี" มีการบวชครั้งแรกในปี ๒๕๐๐ จำนวน ๕ รูปและต่อมาก็มีการบวชเพิ่มเติมอีกรวมทั้งหมดมีการบวชมาประมาณ ๑๑-๑๒ รูป ต่อมาก็ไม่มีการบวชอีกเลย เนื่องจากเกรงว่าผู้ที่บวชรุ่นหลังจะปฏิบัติไม่ได้ จะทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของกลุ่ม ปัจจุบันยังมีเหลืออยู่ ๔ รูปด้วยกัน มีสำนักอยู่ที่วัดชนะสงคราม และเมื่อปี ๒๕๒๔ ได้สร้างสำนักใหม่ขึ้นที่แขวงจรเข้บัว บางกะปิ ทั้งสองแห่งมีสลาจารีณี สุทธิสสิ วงศ์เดือน เป็นหัวหน้าสำนัก ก็วัตรประจำวันมีการทำวัตรเช้า เย็น นอกจากนี้ก็มีการให้คำปรึกษาแนะนำ อบรมสั่งสอนและสนทนาธรรมกับประชาชนผู้ที่ไปหาซึ่งสิ่งนี้เป็นบทบาทหลักของแม่ชีกลุ่มนี้ และที่สำนักสลาจารีณียังมีการแจกจ่ายพันธุ์ไม้แก่ประชาชนอีกด้วย (สลาจารีณี สุทธิสสิ วงศ์เดือน สัมภาษณ์, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๒๕)

ในปัจจุบันยังมีแม่ชีที่นุ่งห่มสิกกรก โคนผมแต่ไม่โกนคิ้ว ถือศีล ๑๐ อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับสำนักสันติอโศก ซึ่งจะมีระเบียบของผู้บำเพ็ญธรรมฝ่ายหญิงดังต่อไปนี้

๑) เพื่อความยั่งยืนของธรรม เพื่อความไม่ทำลายธรรมและเพื่อความไม่เป็นไปโดยไม่หนักเบา หรือเพื่ออุ้มชูกันไปได้ด้วยดี การรับผู้หญิงเข้ามาบวชให้พิจารณาเปิดและปิดรับ เป็นขั้นตอน ตามอัตราส่วนดังต่อไปนี้

ก. นักบวชหญิงของชาวอโศกเรียกว่า "สิกขมาต" สมานทานศีลสิกขาบทอย่างน้อย ๑๐ ข้อขึ้นไป ซึ่งจะต้องปฏิบัติธรรมผ่านขั้นตอนเป็น "ผู้ปฏิบัติ" (ปะ ถือศีล ๘) อยู่กับหมู่เป็น "ผู้เตรียมบวช" (กรก ถือศีล ๘) และได้เลื่อนฐานะขึ้นไปโดยมติหมู่ ตามระเบียบการเข้าสู่อโศก

ข. อัตราส่วนของการมี "สิกขมาต" ต่อ "กรก" และต่อ "ปะหญิง" คือ

๖ : ๑ : ๒

ค. ถ้า "สิกขมาต" ทั้งหมดของชาวอโศกที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้มีจำนวนต่ำกว่า ๖ รูป ก็หมายความว่า จะรับ "ปะหญิง" ไม่ได้เลย

ง. ในกรณีที่มีสิกขมาตมรณภาพลง หรือลาสิกขาออกไปกลางคัน แล้วเป็นเหตุ ให้จำนวนของสิกขมาตลดลงจนมีปริมาณไม่ครบตามอัตราส่วนที่กำหนดไว้ ให้งดเลื่อนปะหญิง

(ที่เข้ามาปฏิบัติแล้ว) ขึ้นมาเป็นกรักเสียในครานั้นชั่วคราวก่อนทุกกาล จนกว่ากรักที่เข้ามาปฏิบัติแล้ว จะได้เลื่อนฐานะขึ้นไปเป็นสิกขมาตครบตามอัตราส่วนเสียก่อนจึงจะเลื่อนปะหญิงขึ้นไปได้ เว้นแต่ในกรณีที่ไม่มีกรักอยู่เลย

ง. คราใดสิกขมาต มรณภาพหรือลาสิกขาออกไปกลางคันแล้วทำให้เกิดจำนวนของสิกขมาต น้อยลงกว่าอัตราส่วนที่กำหนดให้ครั้งปะหญิงเข้ามาใหม่แม้ปะหญิงเดิมจะยังขาดอยู่ก็ตาม จนกว่าจะมีกรักเลื่อนฐานะขึ้นไปเป็นสิกขมาตครบตามอัตราส่วน และปะหญิงก็เลื่อนฐานะขึ้นไปเป็นกรัก จึงจะรับปะหญิงเพิ่มขึ้นตามอัตราส่วนปกติได้

จ. ในกรณีที่ไม่มี "กรัก" อยู่เลย แต่มี "สิกขมาต" ๖ รูปอยู่แล้ว หรือเกินกว่า (แต่ยังไม่ถึง ๑๒) ก็รับปะหญิงได้ ๑ คน แล้วให้ผู้ปฏิบัติหญิง (ปะ) นั้น ปฏิบัติจนเลื่อนขึ้นไปเป็น "กรัก" ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงจะรับ "ปะหญิง" ใหม่ได้และรับได้อย่างมากไม่เกิน ๒ คน ต่อการมี "กรัก" เพียง ๑ คน หากมี "สิกขมาต" ๑๒ รูป หรือเกินกว่า (แต่ไม่ถึง ๑๘) ก็รับ "ปะหญิง" ได้ ๒ คน แล้วก็ปฏิบัติตามอัตราส่วนในท่าน้องดังกล่าวมาก่อนแล้ว

๒) ณ พุทธสถานใดจะประชุมรับเลื่อนฐานะของ "กรัก" ขึ้นเป็น "สิกขมาต" หรือ "ปะหญิง" ขึ้นเป็น "กรัก" จะต้องมีสิกขมาตร่วมอยู่กับหมู่สงฆ์อย่างน้อย ๔ รูป (หมู่พระที่ประชุมลงมติก็จะต้องมี ๔ รูป อย่างน้อยเช่นกัน)

๓) "กรัก" ที่ไม่ได้เลื่อนฐานะ หากเลยวันครบกำหนดเลื่อนถึง ๖ เดือนล่วงไป ถือว่าหมดสภาพ ไม่ว่าด้วยเหตุใด ๆ ยกเว้นแต่เป็นเรื่องของ "มติหมู่สงฆ์" กำหนดให้เป็นเท่านั้น หากผู้หมดสภาพประสงค์สมัครเข้ามาเพื่อเป็น "นักบวชขอศอก" อีก ก็จะต้องเข้ามาในฐานะ "ผู้เรียนกลับ"

๔) พระผู้มีสิทธิ์ทำพิธี-บวชให้แก่ "สิกขมาต" และ "กรัก" ได้นั้นจะต้องได้รับการเห็นควรเห็นดีจาก "พระผู้ทำพิธีบวช-เดิม" กับ "มติหมู่สงฆ์" ที่เห็นพร้อมอีกด้วย และ "พระผู้ทำพิธีบวช-เดิม" นั้น ก็จะต้องแต่งตั้ง "พระผู้ทำพิธีบวช-ใหม่" โดยการนำบอกกล่าวประกาศกับหมู่สงฆ์และหมู่สิกขมาตให้ทราบ เป็นกิจลักษณะโดยเปิดเผย

๕) การปกครองกันทางฝ่ายหญิง ให้เคารพเชื่อถือกันโดยลำดับกันเต-อาวุโส เช่นเดียวกับพระ-เณร และเรื่องต่าง ๆ ให้ตกลงในฝ่ายหญิงก่อน

๖) สำหรับ "สิกขมาต" ผู้ยังบวชใหม่หรือ "กรัก" หรือ "ปะ" ก็ดี ไม่พึงเดินทางไปไหนมาไหนโดยลำพังแต่เพียงรูปเดียว การเดินทางทุกครั้งจะต้องไปกับหมู่ หรือมีผู้หนึ่งผู้ใดในหมู่

ร่วมไปด้วยเสมอ ส่วนผู้ที่สมควรจะเดินทางไป ณ ที่ใด ๆ โดยลำพังแต่เพียงรูปเดียวได้นั้น จะต้องมั่งเงินโขดตั้งต่อไปนี้

- ก. เป็นผู้ผ่านการเป็นสิกขมาตไปแล้ว ๑ ปีขึ้นไป
- ข. ผู้ใหญ่ในหมู่เห็นสมควรและอนุญาต
- ค. ญาติมารับเจาะจง และแจ้งแก่ผู้ใหญ่ในหมู่เห็นควรอนุญาต

๗) "สิกขมาต" ผู้ใดกระทำความผิดหรือก่อความเดือดร้อน จนหมู่คณะต้องประชุม กล่าวโทษให้สำนึกถึงความผิดนั้น ๆ โดยที่เป็นความผิดหรือความเดือดร้อนอย่างแท้จริง แต่ยังไม่สำนึกยังขึ้นกระทำความผิดเดียวกันนี้ถึง ๓ ครั้ง ก็จะต้องให้ลาสิกขาพ้นชาติจากความเป็น "สิกขมาต" ไป "กรก" หรือ "ปะ" ก็เช่นเดียวกัน

๘) หญิงที่จะเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติธรรม จะเป็นหญิงมีครรภ์ไม่ได้โดยเด็ดขาด

๙) เนื่องจากชาวอโศกมีทั้งนักปฏิบัติชายและหญิง ปะ-กรก-สิกขมาต จะต้องใช้ผ้ารัดอก หรือเสื้อในที่จะช่วยกลบเกลื่อนทรง ทำทรงให้เรียบร้อยเป็นลักษณะเสื้อรัดให้เรียบ เสื้ออกทรง เสื้อชูทรง ผ้าแต่งทรง ห้ามเด็ดขาด (กฎระเบียบของ "ชาวอโศก" : ๒๔-๒๕)

ปัจจุบันมีนักบวชหญิงหรือที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเรียกกันว่า "แม่เณร" ทั้งหมด ๑๔ รูป และที่สำนักสันตอโศกนี้นักบวชจะฉันอาหารเพียงมือเดียว และเลิกกินเนื้อสัตว์ นักบวชหญิงจะตีเสมอ นักบวชชายมิได้ในทุกกรณี รวมทั้งจะต้องเป็นฝ่ายรับฟังพระภิกษุโดยถ้อยเดียว สถานภาพของนักบวชฝ่ายหญิงจะต่ำกว่านักบวชชาย ในแง่บทบาทของนักบวชหญิงที่มีต่อสังคม โดยทั่ว ๆ ไปก็จะเป็นการช่วยอบรมสั่งสอนและเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชนที่สนใจโดยตรง และการเผยแพร่ทางวารสารเอกสารของสำนัก

แม่ชีประเภทที่ ๒ พวกนุ่งห่มสีเหลือง โคนผม โคนคิ้ว สมาทานศีล ๑๐ เรียกตนว่า "สงฆ์" ได้แก่สำนักวรมัธยมวัดทรงธรรมกัลยาณี นครปฐม มีภิกษุณีโพธิสัตว์ วรมัธยม กบิลสิงห์ หรือที่บรรดาญาติมิตรเรียกว่า หลวงแม่ หรือหลวงย่า เป็นหัวหน้าสำนัก แม่สงฆ์วรมัธยมได้บรรพชาจากเจ้าคุณพรหมมณี (วัดบวรนิเวศฯ) เมื่อปี ๒๔๘๔ และปี ๒๕๑๔ ได้รับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ใต้หวันได้สร้างวัดทรงธรรมกัลยาณีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ (ภิกษุณี วรมัธยม กบิลสิงห์. สัมภาษณ์, ๕ สิงหาคม ๒๕๒๕)

กิจกรรมหรือบทบาทที่ได้กระทำพอจะแยกได้ดังนี้

งานเผยแพร่พุทธศาสนา พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้มีการจัดพิมพ์หนังสือรายเดือนชื่อ "วิปัสนาบันเทิงสาร" ต่อมาเปลี่ยนเป็น "พระโพธิสัตว์ วิปัสนาบันเทิงสาร" เพื่อเผยแพร่พระศาสนา โดยจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเอง และยังมีงานเขียนอิงประวัติศาสตร์ ธรรมนิทาย ตลอดจนการสอนธรรมะ และควบคุมการบำเพ็ญสมาธิ

งานด้านสังคมสังเคราะห์ มีการแจกเสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค

การบำเพ็ญทาน มีการทำบุญเลี้ยงพระ การซื้ออุปกรณ์การแพทย์มอบให้โรงพยาบาล

การให้บวชตั้งแต่ปี ๒๕๐๐ เป็นต้นมาได้สนับสนุนการบวชทั้งชายหญิงที่มีจิตศรัทธาแต่ขาดทุนทรัพย์ที่วัดระฯ มีสตรีบวชเป็นพุทธสาวิกาเพื่อศึกษาธรรมะและบำเพ็ญสมาธิ และให้เรียนวิชาอื่น ๆ เช่นวิชาพยาบาล เป็นต้น

การสร้างโรงเรียน ปี ๒๕๐๑ ได้มีการสร้างโรงเรียนให้เป็นสถานศึกษาของเด็กกำพร้าชื่อ "โรงเรียนธรรมามภิสมัย" มีจุดประสงค์จะอบรมพระพุทธานุภาพให้แก่เด็ก ๆ เหล่านี้ที่รับเลี้ยงดูด้วย ปัจจุบันเป็นสถานศึกษาของเด็กทั่ว ๆ ไป

นอกจากนี้แล้วก็ยังมีการสร้างพระพุทธรูปแจกจ่ายไปตามวัดต่าง ๆ การทอดกฐิน ผ้าป่า การรักษาไข้ การสร้างโบสถ์ของวัดระมีชื่อว่า "พระปฐมมาตามหาปชาบดีคอรหันต์เถรี ศรีอุโบสถาคาร" เพื่อถวายเป็นเกียรติแก่พระแม่น้านางมหาปชาบดีโคตมี ผู้เป็นปฐมภิกษุในพุทธศาสนาปัจจุบันยังมีพุทธสาวิกายู่จำนวนน้อยมาก (พระมหาโพธิธรรมจารย์. ๒๕๒๑ : ๑-๖๐)

จากการไปสัมภาษณ์แม่ชีทั้ง ๒ ประเภทที่กล่าวมานี้ มีข้อน่าสังเกตคือ แม่ชีทั้ง ๒ ประเภทนี้ต่างมีความกระตือรือร้นในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่าง ๆ และพยายามเผยแพร่กิจกรรมของตนให้สังคมทั่วไปได้รับทราบ พยายามหาวิธีที่จะทำให้สังคมยอมรับนับถือตนมากยิ่งขึ้น โดยขั้นแรกก็ทำตนให้เคร่งครัดในระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นทั่วไป ตลอดจนเข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

แม่ชีประเภทที่ ๓ แม่ชีพราหมณ์ Narida M. Cook (1981 : 44) ได้กล่าวถึงแม่ชีพราหมณ์ว่า หมายถึงผู้หญิงที่ต้องการจะบวชชั้วระยะเวลาหนึ่งอาจจะน้อยหรือมากกว่า ๑ เดือนจึงไม่โกนผม มีผ้าสไบที่สั้นกว่าแม่ชีประเภทที่ ๔ แต่ยังคงรักษาศิล ๘ เช่นเดียวกับชีที่ตนบวชด้วย แต่

มีสถานภาพต่ำกว่า เช่นเวลานึ่งจะต้องนั่งข้างหลังซีที่โกนผม การบวชแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสให้สตรีที่ระยะเวลาจำกัดทำการบวชได้ และส่วนใหญ่จะเป็นการบวชแก้บนหรือสะเดาะเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ (แน่งน้อย ปีจอพรศ ๒๕๒๓ : ๔) โดยทั่ว ๆ ไปจะเป็นการบวชแก้บนเกี่ยวกับการขอให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บหรือให้พ้นจากเรื่องราว ๆ ต่าง ๆ จะบวชกัน ๗ วันหรือ ๑๕ วัน ซีประเภทนี้เรียกว่า "ธรรมจารีณ" ซึ่งหมายถึงผู้ประพฤติธรรมในระหว่างที่บวชอยู่นี้แม่ชีพราหมณ์เหล่านี้จะได้รับการอบรมสั่งสอนให้ทำในสิ่งที่ควรทำ การปฏิบัติตัวหรือกิจวัตรประจำวันจะคล้ายแม่ชีที่โกนผม โกนคิ้ว หนุงขาวท่มขาว ถือกิล ๔ โดยทั่ว ๆ ไป แต่ไม่มีบทบาทอะไร เพราะเป็นการบวชที่อยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ เท่านั้น (แม่ชีศิลาณี บุญตา. สัมภาษณ์ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๕)

แม่ชีประเภทที่ ๔ เป็นแม่ชีที่จะทำการศึกษาวิจัยรายละเอียดต่อไป เป็นพวกที่พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป ซึ่งจากการวิจัยของแผนกวิจัยกรมการศาสนาในปี ๒๕๐๔ พบว่ามีอุบาสิกาที่อาศัยอยู่วัดอันประกอบไปด้วยชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมีมารักษาศิล ๔ อาศัยอยู่ชั่วคราว รวมทั้งผู้รักษาศิล ๔ และสละทางโลกคือ ซี ตามที่เรียกกันทั่วไปถึง ๗๗,๗๕๔ คน (กรมการศาสนา : ๒๕๐๔-๑๐ : ๑) ซึ่ง ปิ่น มุทุกันต์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับตัวเลขที่ว่าแม่ชีหรือคนจำศีลที่อาศัยวัดนี้จะมากขึ้นไป และถ้าหากลดความผิดพลาดออกเสียครึ่งหนึ่งก็ยังคงมีแม่ชีอยู่ตั้ง ๓ หมื่นเศษ ซึ่งก็เป็นจำนวนไม่น้อยเหมือนกัน (๒๕๑๑ : ๑๐) จากสถิติของกรมการศาสนาเกี่ยวกับทะเบียนจำนวนภิกษุ สามเณร ศิษย์และชีตามวัดและสำนักต่าง ๆ มีดังนี้

พศ. ๒๕๑๔	มีแม่ชีทั่วประเทศ	๑๐,๕๒๔	รูป
" ๒๕๒๐	"	๑๐,๒๓๕	รูป
" ๒๕๒๑	"	๑๐,๔๔๑	รูป
" ๒๕๒๒	"	๑๒,๐๘๓	รูป

สถิตินี้ ทางกรมการศาสนาทำการสำรวจโดยให้ทางวัดกรอกแบบฟอร์มแจ้งจำนวน ซึ่งแน่งน้อย ปีจอพรศ (๒๕๒๓ : ๑๐) ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่าจำนวนแม่ชีควรจะมากกว่าที่ทำการสำรวจได้ เพราะตามแบบฟอร์มมิได้มีช่องจำนวนชีมีแต่ช่องผู้อาศัยวัดซึ่งเจ้าอาวาสก็จะกรอกในช่องนี้หรืออาจแยกออกมาต่างหากถ้ามีจำนวนชีมาก ๆ และยังมีสำนักชีอิสระที่มีได้เป็นวัดอีกหลายแห่งที่มีได้อยู่ในการสำรวจนี้ จึงเชื่อว่าในปัจจุบันจะมีชีอยู่ประมาณ ๒๐,๐๐๐ รูป

แม่ชีในปัจจุบันมีสถานภาพไม่สู้ดีนัก ไม่ได้รับการเคารพยกย่องจากสังคมเท่าที่ควร แม้แต่เจ้าอาวาสบางวัดก็ไม่ปรารถนาที่จะให้มีแม่ชีอยู่ในวัด เพราะคิดว่าเป็นการยุ่งยาก กรมการศาสนา

ให้ความสนใจแก่แม่ชื่อน้อยเพราะมิได้ถือว่าเป็นนักบวชเป็นแต่เพียงผู้อาศัยวัดอยู่ในการดูแลของเจ้าอาวาสแต่ละวัดเท่านั้น สถิติของแม่ชื่ก็เพิ่งจะเริ่มมีการสำรวจเมื่อปี ๒๕๐๔-๒๕๑๐ และมาเริ่มใหม่ในปี ๒๕๑๔ และเถรสมาคมก็ไม่เคยมีแม่ชื่อน้อยอยู่ในโครงสร้างส่วนใดเลย แม่ชื่เองก็ไม่เข้าใจชัดเจนในสถานภาพอันแท้จริงของตนและรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมหลายประการ ทั้งนี้ก็เนื่องจากแม่ชื่เองไม่มีสถานภาพเป็นนักบวชหรือไม่ใช่ "ผู้สืบทอดศาสนา" มาแต่ในอดีตทำให้ลัทธิต่าง ๆ ถูกจำกัดและไม่ได้รับการเหลียวแลจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (แน่งน้อย ปัจพรรค์ ๒๕๒๓ ข. : ๓-๔)

ในเรื่องของบทบาทของแม่ชื่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วแม่ชื่มีหน้าที่ต้องทำคือการทำครัว การทำความสะอาดวัด ในทางศาสนาก็มีบางส่วนที่เข้าร่วมด้วย เช่นร่วมกับพระสงฆ์ในพิธีทางศาสนาบางอย่าง เช่นทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวชนาค อาจมีการปิดกษัตริย์บ้าง ดังเช่นที่กิตติวุฒ โภทฺธิ (๒๕๑๗ : ๕) ได้กล่าวถึงบทบาทแม่ชื่ไว้ว่า.....แม่ชื่อนั้นมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอยู่ มีส่วนช่วยวัดวาอารามมาก ตามวัดต่าง ๆ ในสมัยก่อนแม่ชื่ในปัจจุบันนี้ บางวัดนั้นแม่ชื่อนอกจากจะช่วยปรนนิบัติวัตรฐากพระภิกษุสามเณรคอยทำความสะอาดแล้ว แม่ชื่อยังมีหน้าที่คอยแจกกุฎิอีกส่วนหนึ่งด้วย คอยแจกกุฎิเรียไรให้วัดต่าง ๆ ถ้าแม่ชื่ไปอยู่วัดใดไม่แจกกุฎิสมภารก็รังเกียจแม่ชื่ คงจะสืบเนื่องจากจากกุฎินี้เองเป็นเหตุ เพราะฉะนั้นพระสงฆ์นั้นแหละที่ผลักดันให้อุบาสิกาเป็นขอราน บทบาทในทางศาสนาโดยเฉพาะการช่วยหาเงินสร้างและบำรุงวัดของแม่ชื่อนี้มีส่วนต่อการผลักดันให้แม่ชื่ต้องทำตัวเหมือนขอรานดังเช่น กิตติวุฒ โภทฺธิ ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นและเป็นปัญหาเรื้อรังที่ยังไม่อาจแก้ได้จนกระทั่งปัจจุบันรวมทั้งยังนำมาสู่การนำเอาศาสนาบังหน้าเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของแม่ชื่บางคนอีกด้วย ปัจจุบันแม่ชื่ได้มีบทบาทในด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้นนับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งสถาบันแม่ชื่เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๑ ขึ้นมาแล้ว บทบาทของแม่ชื่ที่มีต่อศาสนาและสังคมได้ขยายกว้างออกไป ดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในงานเปิดประชุมประจำปี เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๒๕ ว่า

.....ได้ทราบผลการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ของสถาบันแม่ชื่ไทยตามที่ได้รายงานมานับว่างานของสถาบันแม่ชื่ไทยดำเนินไปด้วยดี เป็นประโยชน์น่ายกย่อง

แม่ชื่เป็นบุคคลสำคัญที่จะสร้างความศรัทธาของประชาชนในพุทธศาสนา หากแม่ชื่ประพฤติอยู่ในศีลธรรม บำเพ็ญประโยชน์มีเมตตาต่อบุคคลอื่นก็จะเป็นที่เลื่อมใส อาจจะบ่มบ่มนำจิตใจบุคคลให้มีจิตเลื่อมใสในพุทธศาสนาได้มาก แต่ถ้าแม่ชื่ละเลยข้อวัตรปฏิบัติไม่เคร่งครัดในศีล ประชาชนจะ

พากันเสื่อมศรัทธา และแม่ชีไม่มีโอกาสเป็นที่พึ่งของศาสนิกชนได้

ขณะนี้แม่ชีมีการศึกษาดี และมีธรรมะ จะสามารถช่วยชาติบ้านเมืองได้หลายอย่าง เช่น แนะนำสั่งสอนบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนของชาติให้รู้จักธรรมะ เป็นพลเมืองดีของชาติ ให้ความรู้ เอาใจใส่ดูแลแก่ คนป่วย คนยากจน การช่วยเช่นนี้ถือว่าเป็นแม่เมตตา ปฏิบัติบูชาตามคำสอนในพุทธศาสนา เป็นบุญกุศลอย่างสูงยิ่ง (แม่ชีสาร ๒๕๒๕ : ๒)

สถาบันแม่ชีไทยได้จัดตั้งขึ้นในรูปของมูลนิธิในพระบรมราชูปถัมภ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เหตุผลในการจัดตั้งสถาบันแม่ชีไทยนั้น ก็เพราะแม่ชีไม่รู้เรื่องที่ควรรู้ เช่น เรื่องประวัติของแม่ชีเอง แม่ชีต่างคนต่างอยู่กระจัดกระจายคุมกันไม่ติดเป็นเหตุให้เกิดความแตกสามัคคีและปฏิบัติแตกต่างกัน แม่ชีทั่วประเทศแม้จะมีจำนวนมากแต่ไม่สามารถบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ได้เท่าที่ควร เพราะไม่มีแกนกลางหรือจุดรวมที่จะจัดให้แม่ชีกระทำสาธารณะประโยชน์นั้น ๆ ได้ ฉะนั้นการจัดตั้งสถาบันแม่ชีไทยจึงมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. ส่งเสริมกิจการของสถาบันแม่ชีไทย
๒. ส่งเคราะห์แม่ชีไทย และผู้ที่ควรสงเคราะห์อื่น ๆ
๓. ส่งเสริมฐานะของแม่ชีไทยให้ได้รับการศึกษาริทยากรต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อจะได้ช่วยในการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์และการปฏิบัติธรรม
๔. ตั้งโรงเรียนสอนนักเรียน และตั้งวิทยาลัยสอนแม่ชีให้ได้รับความรู้ทั้งสามัญศึกษาและการศาสนา
๕. เผยแพร่ศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ทั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง นอกจากนี้ยังเป็นการรวบรวมแม่ชีไทยเพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่แม่ชีไทย ให้แม่ชีได้มีศิลาจารวัตเหมือนกัน หาทางแก้ไขความประพฤติที่มีชอบของแม่ชีบางท่าน

นอกจากนี้แล้วยังมีวัตถุประสงค์เพื่อจะจัดระบบการปกครองของแม่ชีให้มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อยกระดับฐานะของแม่ชีในสังคมให้สูงขึ้นมิให้เป็นที่ยึดมั่นศรัทธาของประชาชน ตลอดจนเป็นผู้นำที่จะชักจูงให้เข้ามาบิณฑบาตในการช่วยเหลือสังคมให้มากขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถาบันแม่ชีไทยเข้ามบิณฑบาตพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. จัดประชุมกรรมการ ๓ เดือนต่อหนึ่งครั้ง เพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองตนเองโดยแม่ชีที่เป็นสมาชิกจะทำการเลือกหัวหน้าสำนัก หัวหน้าจังหวัด และคณะกรรมการบริหาร

สถาบันแม่ชี กรรมการสถาบันฯ จะมีประมาณ ๒๕-๓๐ คน เลือกตั้งคราวละ ๓ ปี คณะกรรมการสถาบันฯ จะมีการแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ มีเลขานุการรับผิดชอบงานธุรการและจัดการเลือกหัวหน้าแม่ชีระดับจังหวัด ฝ่ายหาทุน รับผิดชอบ และจำหน่ายสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่แม่ชีผลิตขึ้น เจริญผูกคอยควบคุมดูแล เรื่องการเงินตลอดจนการศึกษาอบรมต่าง ๆ นอกจากนี้ก็มีการประชุมใหญ่ของแม่ชีทั่วประเทศประจำปี

๒. ออกระเบียบปฏิบัติสำหรับแม่ชีไทย

๓. ออกหนังสือสุทธิบรรณประจำตัวแม่ชี

๔. จัดพิมพ์หนังสือสวดมนต์ จัดพิมพ์หนังสือแม่ชีสาร เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของแม่ชีไทย และพุทธศาสนา

๕. เปิดรับแม่ชีไว้เป็นสมาชิกของสถาบัน ขณะนี้มีสำนักแม่ชีที่ขึ้นอยู่ในสถาบันแม่ชี ๒๒๘ สำนัก

๖. เปิดการศึกษาบาลีและธรรมศึกษา โดยร่วมกับสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

๗. เปิดการอบรมเคหศิลป์

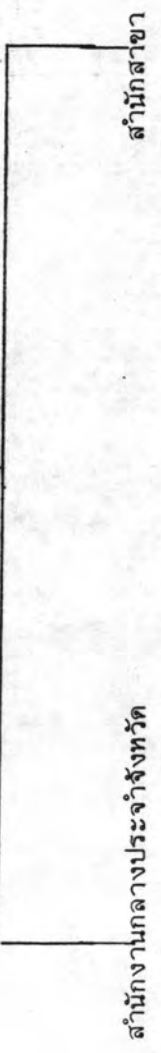
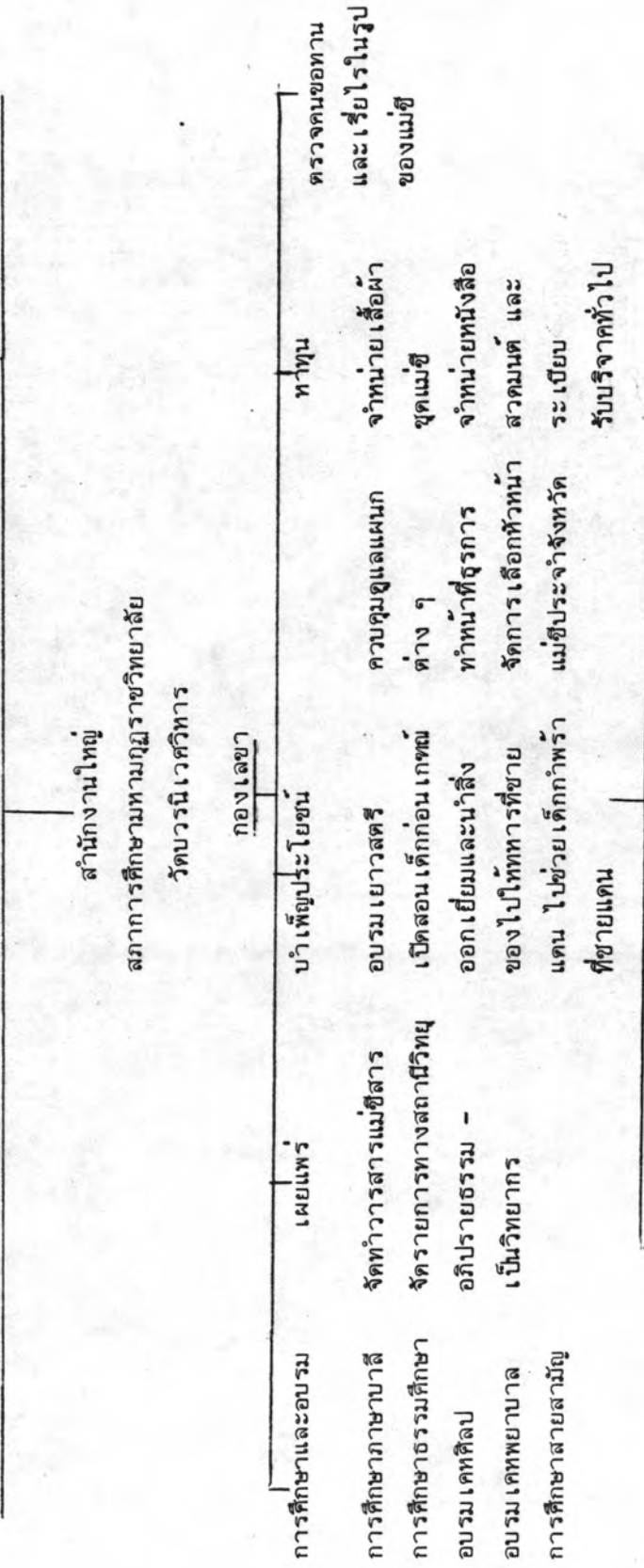
๘. เปิดการอบรมเคหะพยาบาล โดยได้รับความร่วมมือจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แม่ชีซึ่งได้รับการอบรมเคหศิลป์ เคหะพยาบาลและมีความรู้ทางธรรมะจะเป็นผู้ที่ออกไปทำประโยชน์แก่ประชาชนได้มาก โดยการเปิดศูนย์อบรมเยาวสตรีในท้องถิ่นทุรกันดารในโครงการของหน่วยงานอื่น เช่นสภาสังคมสงเคราะห์ กรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น จังหวัดที่แม่ชีได้มีโอกาสไปร่วมงานนี้ก็มีดังเช่น จังหวัดชัยภูมิ กาฬสินธุ์ สงขลา เป็นต้น

๙. เปิดสอนเด็กก่อนเข้าเกณฑ์จังหวัดปราจีนบุรี และมีการเปิดสอนสายสามัญ

นอกจากนี้แล้วแม่ชียังเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสังคมดังเช่น เข้าร่วมโครงการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยของสภาอากาศชาติไทยที่ค่ายเขมรอพยพเขาล้าน หรือร่วมกับพระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะภาคฤดูร้อนในชนบทที่ห่างไกล ตลอดจนการให้หรือบริจาคแก่ผู้เดือดร้อน สำหรับงบประมาณในการดำเนินงานดังกล่าวจะได้มาจากดอกผลของมูลนิธิต่าง ๆ ทั้งมูลนิธิส่วนจังหวัด มูลนิธิส่วนสำนัก มูลนิธิส่งเสริม มูลนิธิเคหศิลป์ รวมทั้งเงินที่มีผู้บริจาคให้โดยตรง เงินอุดหนุนตามโครงการต่าง ๆ

ผังการทำเนียบงานของสถาบันแม่ชีไทย

ระบบการบริหารมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

สำนักงานกลางประจำจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่

สมุทรสงคราม	กรุงเทพมหานคร
นครศรีธรรมราช	กระบี่
ภูเก็ต	พัทลุง
สงขลา	ลพบุรี
เพชรบุรี	นครสวรรค์
อุบลราชธานี	เชียงใหม่
ราชบุรี	อยุธยา
ฉะเชิงเทรา	อุดรธานี
หนองคาย	สมุทรปราการ
ปราจีนบุรี	สกลนคร
ขอนแก่น	นครราชสีมา
ชัยนาท	

สำนักสาขา ได้แก่

สำนักกรมทหารปืน สันติอัมพวัน อ.บางคล้า จ.ฉะเชิงเทรา เป็นสถานที่เจริญกรรมฐาน
 สาขาสถาบันปากท่อ อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี เป็นสถานศึกษา
 สำนักรัตนไพฑูริย์ ขอยมัยลาก ถ.รามอินทรา กรุงเทพฯ เป็นสถานอบรม
 สำนักสันติมาคม อ.เมือง จ.ปราจีนบุรี เป็นสถานที่สอนเด็กเล็ก
 สำนักนิรามัย อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ยังไม่โครงการ

งบประมาณของส่วนจังหวัด

งบประมาณสำนักงานใหญ่ จะใช้ผลมุลนิธิต่าง ๆ เช่นมูลนิธิส่งเสริม มูลนิธิเคหศิลป์
 เป็นต้น รวมทั้งเงินบริจาค

งบประมาณส่วนจังหวัด ใช้ดอกผลมุลนิธิส่วนจังหวัด เงินบริจาค และเงินอุดหนุนตาม
 โครงการต่าง ๆ

งบประมาณส่วนสาขา ใช้ดอกผลมุลนิธิส่วนสำนัก เงินบริจาคและเงินอุดหนุนโครงการ
 ต่าง ๆ

นอกจากบทบาทที่กล่าวมาแล้ว แม่ซียังมีบทบาททางด้านสังคมสงเคราะห์ในลักษณะการให้คำปรึกษาแนะนำปัญหาความทุกข์ยาก ปัญหาชีวิตต่าง ๆ อีกด้วย (เน่งน้อย ปัญจพรรค ๒๕๒๓ ข. : ๑๙) บทบาทของสถาบันแม่ชียไทยดังที่กล่าวมาแล้วดูก็มีบทบาทต่อสังคมมาก แต่เนื่องจากยังมีแม่ชีบางส่วนที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกของสถาบัน และบางคนก็มีส่วนก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีดังเช่น การเที่ยวขอทาน ทำให้เป็นปัญหามาจนทุกวันนี้ ถ้าหากพิจารณาถึงฐานะของแม่ชียไทยจะพบว่าอยู่ในฐานะลำบากเพราะว่าสวัสดิการน้อย เว้นแต่มีลูกหลานคอยส่งเสียเลี้ยงดูจึงอยู่ได้ไม่เดือดร้อนผิดกับแม่ชีในคริสต์ศาสนาที่มีองค์การที่คอยอุปถัมภ์ค้ำจุน แม้แต่สถาบันแม่ชียไทยเองก็มีแต่เพียงมูลนิธิเอเชียที่คอยให้ความสนับสนุนด้านเงินทอง ดังนั้นแม่ชียจึงสมควรที่จะทำประโยชน์ต่อสังคมจะเป็นแต่ฝ่ายรับอย่างเดียวโดยไม่ให้ แม่ชียก็อยู่ในสังคมได้ยาก จะเข้าใจว่าการหันเข้าหาธรรมะแล้วจะต้องสละละทิ้งทุกอย่างทางโลกแม้แต่ครอบครัว แม้แต่อาชีพก็ไม่ควรทำ เพราะเห็นว่ากิจการต่างๆ จะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมนั้นไม่ถูกต้อง อาชีพต่าง ๆ และกิจการต่าง ๆ แม่ชียทำได้ แม่ชียไม่มีวินัยอะไรห้ามเลย เพราะฉะนั้นกิจกรรมอันใดที่แม่ชียสามารถจะพึงตนเองให้มีรายได้เลี้ยงตนเองได้แล้วควรทำ (กิตติวาทโธ ภิกขุ ๒๕๑๗ : ๘-๒๔) และพระอุตรคณาภิรักษ์ (๒๕๑๘ : ๑๔-๒๕) ได้กล่าวถึงบทบาทที่แม่ชียสมควรกระทำไว้ดังนี้ "แม่ชียต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติใหม่ว่าการบวชนั้นคือการเอาตัวรอด การประพฤติพรหมจรรย์คือการทอดทิ้งสังคม แต่อันที่จริงการประพฤติพรหมจรรย์นั้นมิใช่การทอดทิ้งสังคม ทอดทิ้งโลกที่เราอาศัยอยู่ เรายังต้องรับผิดชอบต่อสังคม ต่อโลกที่เราอยู่ อย่าแยกธรรมะกับโลกออกจากกัน เพราะการประพฤติพรหมจรรย์เป็นการแสวงหาความสงบ แต่สังคมไม่สงบเราจะสงบอยู่ได้อย่างไร จึงจำต้องอุทิศตนเพื่อสังคม แม่ชียจะมีค่าแก่สังคมมากขึ้น และสังคมก็จะว่าการบวชชื่อนั้นไม่มีประโยชน์ไม่ได้"

ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าในอดีตสถานภาพของแม่ชียได้รับการยกย่องจากสังคมเป็นอย่างดี เพราะแม่ชียประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม ตลอดจนยังมีบทบาทช่วยเหลือทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมแม้ว่าจะล่วงเข้าวัยชราแล้วก็ตาม ในปัจจุบันนี้แม่ชียจำนวนไม่น้อยที่พยายามจะปรับปรุงส่งเสริมฐานะของตนและทำประโยชน์ต่อสังคมให้มากขึ้น เพื่อที่จะให้แม่ชียเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไป แต่ก็ยังมีแม่ชีบางส่วนที่มิได้ทำตนให้เป็นประโยชน์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ปัจจัยที่จำกัดสถานภาพและบทบาทของแม่ชีย

จากงานวิจัย เรื่องทัศนคติของแม่ชียที่มีต่อสถานภาพและบทบาทของตน ของเน่งน้อย ปัญจพรรค และนฤมล พงศาธร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ และเอกสารอื่น ๆ ประกอบจะเห็นได้ว่า

สถานภาพและบทบาทของแม่ชีถูกจำกัดโดย

๑) การที่แม่ชีมิได้มีสถานภาพเป็นนักบวชตามหลักพุทธศาสนา ในทางพุทธศาสนาถือว่าแม่ชีเป็นเพียงพุทธศาสนิกชน มิใช่ นักบวชผู้สืบทอดศาสนา ดังเช่นภิกษุณีในอดีต จึงทำให้แม่ชีมีสถานภาพและบทบาทเป็นแต่เพียงผู้อาศัยวัดทำหน้าที่ปรนนิบัติพระภิกษุและทำงานวัด ตามความเข้าใจของศาสนาและหน่วยงานอื่น ๆ เช่นมหาเถรสมาคม พุทธสมาคม ซึ่งบางครั้งก็ขัดกับการตีความในกฎหมายเลือกตั้งบางแห่งที่ว่าแม่ชีมีสถานภาพเป็นนักบวช สิทธิบางอย่างจึงต้องถูกจำกัดไป จากการตีความสถานภาพและบทบาทของแม่ชีที่ไม่แน่นอนก่อให้เกิดปัญหาติดตามมา เกี่ยวกับสิทธิบางประการ เช่น การไม่มีสิทธิ์ลดค่าโดยสารเช่นเดียวกับพระสงฆ์ บางแห่งไม่ยอมรับใบสุทธิบรรณ หรือ การสอบบาลีศึกษาได้แต่ไม่ได้รับวุฒิปัตร์จากกรมการศาสนา เช่นเดียวกับพระสงฆ์แม้ว่าจะเป็นการสอบข้อสอบ เดียวกันก็ตาม

๒) การตีความศีลหรือหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา เชื่อกันว่าพุทธศาสนาสอนให้รักสงบ การยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกเป็นสิ่งไม่ควร ซึ่งในเรื่องนี้ กิตติวุฒ โภทฺธิ (๒๕๑๗ : ๑๗) ได้ให้ความเห็นไว้ว่าทัศนคติในบางอย่างของพุทธศาสนิกชนยังมีความรู้สึก เข้าใจในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติธรรมทางพุทธศาสนานั้นผิดพลาดมาก เข้าใจว่าการปฏิบัติธรรมะนั้นต้องสละละทิ้งทุกอย่างทั้งหมด เข้าใจว่าพระสงฆ์จะต้องไม่ทำอะไร ถ้าพระสงฆ์ไปขุดดินฟันหญ้าก็ถือว่าบาป พระสงฆ์ไม่เคร่งหรือรุ่นวายเป็นไซ้กิจของสงฆ์ดังนี้ เป็นต้น นอกจากนี้การตีความศีลบางข้อ เช่นการห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมีผลต่อการจำกัดบทบาทหรือพฤติกรรมทางการเกษตรอีกด้วย

๓) คุณสมบัติของแม่ชีเอง เช่น การที่แม่ชีมีความรู้ทางโลกน้อย การบวชเป็นแม่ชีก็เพื่อต้องการความสงบไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอกหรือบางส่วนก็มีความประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดภาพพจน์อันไม่สู้จะดีงามในสายตาคนทั่ว ๆ ไป ดังนั้นฐานะของแม่ชีจะดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็อยู่ที่แม่ชีเอง เป็นประการสำคัญ

๔) ขาดองค์กร หรือผู้นำตลอดจนโอกาสที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม แต่เดิมนั้นยังไม่มีสถาบันแม่ชีไทย หรือองค์กรอื่นใดที่เกี่ยวกับผู้นำแม่ชีที่จะให้ความรู้ สนับสนุนชี้แจงชี้แนะแม่ชีให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมต่อมาเมื่อมีสถาบันแม่ชีขึ้นมาแล้วแม่ชีก็มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามสถาบันแม่ชีเองก็ยังไม่อาจขยายบทบาทครอบคลุมแม่ชีทั่วประเทศได้ และการดำเนินกิจกรรมบางอย่างก็ทำได้จำกัด เพราะยังมีปัญหาเรื่องขาดการสนับสนุนในด้านกำลังทรัพย์ ซึ่งในเรื่องนี้มีมูลนิธิเอเชีย สหรัฐ-

อเมริกาได้ให้การสนับสนุนตลอดมา

ผลจากปัจจัย ๔ ประการที่กล่าวมาแล้วนี้ทำให้สถานภาพและบทบาทของแม่ชีถูกจำกัด แต่ปัจจัยที่เห็นว่ามีผลสำคัญมากก็คือ คุณสมบัติของแม่ชีเอง ถ้าตราบใจที่แม่ชียังขาดความรู้ ความสามารถ อุบิสัยไม่เสียสละ หรือยังมีแม่ชีขอทานอยู่อีกต่อไป แน่แน่นอนความเคารพนับถือ หรือความศรัทธาของประชาชนที่จะมีต่อแม่ชีย่อม เป็นไปไม่ได้